

TRAUKSMES CELŠANA UN TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBA

PĀRSKATS PAR 2021. GADU

Valsts kanceleja

Maijs, 2022

**DARBINIEKS
NAV NIEKS.**

Saturs

Saturs	3
Trauksmes celšana valsts pārvaldē	4
Kompetentajās institūcijās saņemtie ziņojumi	4
Trauksmes cēlēju aktivitāte	4
Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšana	8
Jomas, kurās celta trauksme	10
Trauksmes cēlēju kontaktpunkta darbība	11
Trauksmes cēlēju kontaktpunktā saņemtie iesniegumi un to tālākā virzība	11
Atbalsts un konsultācijas personām, kuras vēlas celt trauksmi	12
Trauksmes cēlēju sūdzības par ziņojumu izskatīšanu	12
Vebināri kontaktpersonām trauksmes celšanas jautājumos	13
Trauksmes celšanas iespējas tīmekļvietnē modernizācija	14
Iekšējo trauksmes celšanas sistēmu darbība	14
Izpratnes veicināšana par trauksmes celšanu	14
Trauksmes cēlēju aizsardzība	15
Konsultācijas par savu tiesību aizsardzību	15
Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība trauksmes cēlējiem	16
Tiesvedības saistībā ar trauksmes celšanu 2021. gadā	17
Administratīvā atbildība trauksmes celšanas jomā	18
Biedrību un nodibinājumu atbalsts	18
Trauksmes celšanas regulējuma pilnveide	19
Sadarbība ar citām ES valstīm	20
Galvenie secinājumi	21

TRAUKSMES CELŠANA VALSTS PĀRVALDĒ

2019. gada un 2020. gada pārskatos atsevišķi izdalīta informācija par trauksmes celšanu centrālajās valsts institūcijās un pašvaldībās. Sākot ar 2021. gadu dati par trauksmes celšanu centrālajās valsts institūcijās un pašvaldībās tiks sniegta vienkopus – kā trauksmes celšana kompetentajās institūcijās, ievērojot to, ka Trauksmes celšanas likuma izpratnē pašvaldības neatšķiras no citām kompetentajām institūcijām.

Statistikas dati par 2021., 2020. un 2019. gadu pieejami šeit:

<https://www.mk.gov.lv/lv/gada-parskats-par-trauksmes-celsanu>

Trauksmes celšanas likums paredz iespēju trauksmes cēlēja ziņojumu iesniegt kompetentajā institūcijā - valsts vai pašvaldību institūcijā, kurai normatīvajos aktos ir noteikta kompetence jautājumā, par kuru tiek celta trauksme.

Kompetentā institūcija ir, piemēram, hierarhiski augstāka iestāde, par jomu atbildīgā iestāde vai tiesībaizsardzības iestāde. Padotības iestādes darbinieks par iestādē notiekošo var celt trauksmi atbildīgajā ministrijā, ārstniecības iestādes darbinieks par neatbilstošu rīcību savā iestādē var vērsties veselības aprūpi uzraugošās iestādēs, par nodokļu jautājumiem var celt trauksmi Valsts ieņēmumu dienestā, par korupciju – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā.

Gadījumos, kad iedzīvotājam nav zināma iestāde, kurā celt trauksmi, vai viņš šaubās, vai iestāde ziņojumu izskatīs, iesniegumu var nosūtīt Trauksmes cēlēju kontaktpunktam vai lūgt biedrības vai nodibinājuma atbalstu ziņojuma iesniegšanā.

Valsts kancelejas tīmekļvietnē atrodams vienots **kompetento institūciju un to kontaktpersonu trauksmes celšanas jautājumos saraksts** www.trauksmescelejs.lv/kur-celt-trauksmi.

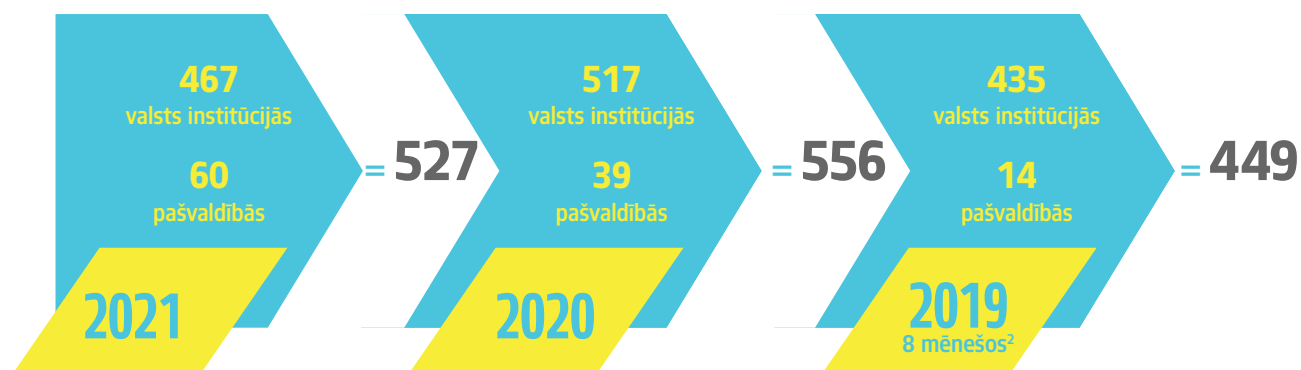
Kompetentajās institūcijās saņemtie ziņojumi

Valsts kanceleja apkopojā datus par saņemtajiem trauksmes cēlēju ziņojumiem kompetentajās institūcijās laikposmā no 2021. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim (dati apkopoti par ministrijām, to padotības iestādēm, neatkarīgajām un patstāvīgajām iestādēm, tiesībaizsardzības iestādēm un pašvaldībām).

Trauksmes cēlēju aktivitāte

Valsts kanceleja ir apzinājusi **45** kompetentās institūcijas, kurās 2021. gadā ir vērsušies iedzīvotāji vai darbinieki, lai celtu trauksmi. 2021. gadā šajās kompetentajās institūcijās kopā saņemti **527** iesniegumi, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi (467 centrālajās valsts institūcijās un 60 pašvaldībās).

Saņemto iesniegumu, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi, skaits 2019. – 2021. gadā¹:

2021. gadā **386** jeb **73.2%** iesniegumu saņemti pirmreizēji no iesniedzēja, bet 2020. gadā - **334** jeb **60.1%**. No citām kompetentajām institūcijām vai Trauksmes cēlēju kontaktpunkta saņemto ziņojumu kopējais skaits 2021. gadā bija **153**, bet 2020. gadā - **143**. Tādējādi galvenokārt iedzīvotāji pareizi izvēlas atbildīgās institūcijas, un tikai mazāko daļu iesniegumu nepieciešams tālāk pārsūtīt pēc piekritības.

2021. gadā pieauga iedzīvotāju skaits, kuri izmantoja iespēju ziņojumu iesniegt Valsts kancelejas vienotajā trauksmes cēlēju tīmekļvietnē. No vietnes trauksmescelejs.lv kompetentās institūcijas saņēma **67** iesniegumus.

Trauksmes celšana, ziņojot elektroniski vietnē trauksmescelejs.lv, 2019. – 2021. gadā (iesniegumu skaits):

¹ Apkopoti centrālo valsts institūciju un pašvaldību dati, kas iepriekšējos 2 pārskatos sniegti atsevišķi.

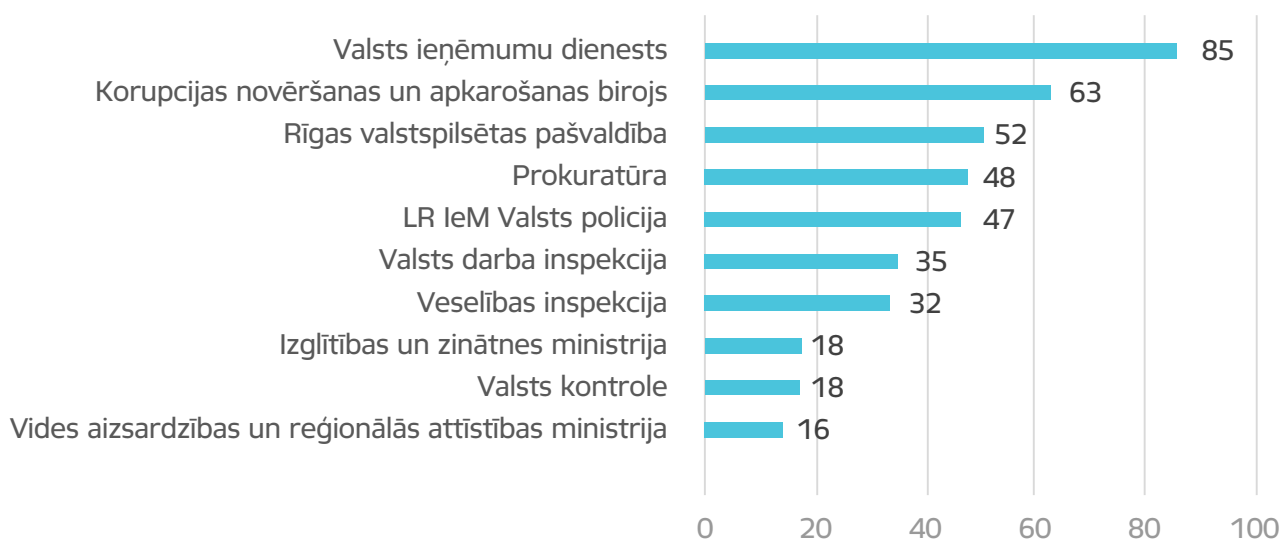
² Trauksmes celšanas likums stājās spēkā 2019. gada 1. maijā. Attiecīgi, dati par 2019. gadu ir apkopoti par astoņiem mēnešiem (1. maijs – 31. decembris). 2020. un 2021. gada dati ir par 12 mēnešiem.

³ Trauksmes celšanas likums stājās spēkā 2019. gada 1. maijā. Attiecīgi, dati par 2019. gadu ir apkopoti par astoņiem mēnešiem (1. maijs – 31. decembris). 2020. un 2021. gada dati ir par 12 mēnešiem.

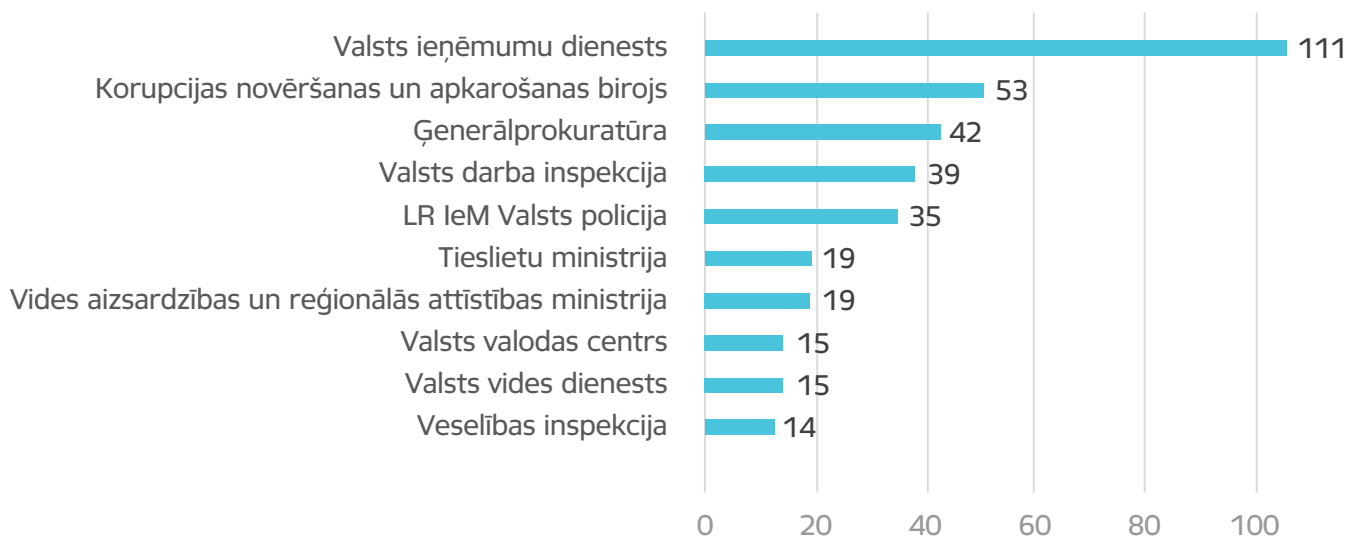
Visvairāk iedzīvotāju 2021. gadā, līdzīgi kā iepriekš, vērsušies **Valsts ieņēmumu dienestā** (turpmāk – VID), kur saņemti **85** iesniegumi, un **Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā** (turpmāk – KNAB), kur saņemti **63** iesniegumi. Salīdzinoši 2020. gadā VID saņēma 111 iesniegumus un KNAB 53 iesniegumus.

2021. gadā pieaudzis iedzīvotāju skaits, kuri vērsušies **Valsts policijā, Ģenerālprokuratūrā, Veselības inspekcijā, Izglītības un zinātnes ministrijā**, vēloties celt trauksmi.

Institūcijas, kuras saņēmušas visvairāk iesniegumu, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi (iesniegumu skaits), TOP 10, 2021. gadā

Institūciju, kuras saņēmušas visvairāk iesniegumu, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi (iesniegumu skaits), TOP 10, 2020. gadā

2021. gadā **153** iesniegumi tika **atzīti** par trauksmes cēlēju ziņojumiem un tika uzsākta izskatīšana pēc būtības. **317** iesniegumi **netika atzīti** par trauksmes cēlēju ziņojumiem, jo tie neatbilda kādai no trauksmes celšanas pazīmēm vai vairākām no tām.

Likums paredz iespēju vispārīgā kārtībā saņemt iesniegumu pārreģistrēt par trauksmes cēlēja ziņojumu. 2021. gadā tas darīts **3** gadījumos. Tātad 2021. gadā kompetentajās institūcijās kopā ir bijuši 156 trauksmes cēlēju ziņojumi (salīdzinoši 2020. gadā bija **127**).

Institūcijas pēc atzīto trauksmes cēlēju ziņojumu skaita (ziņojumu skaits), TOP 10, 2021. gads

Institūcijas pēc atzīto trauksmes cēlēju ziņojumu skaita (ziņojumu skaits), TOP 10, 2020. gads

Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšana

Apkopotie dati **par trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas veidiem** 2021. gadā liecina, ka uz trauksmes cēlēju ziņojumu pamata uzsāktas **18** administratīvo pārkāpumu lietas, **1** disciplinārlieta, kā arī **5** kriminālprocesi.

Lielākoties trauksmes cēlēja ziņojuma izskatīšanai 2021. gadā veiktas iestāžu pārbaudes to kompetencē (dažādas likumos noteiktas pārbaudes) vai citas darbības, kuras vērstas uz trauksmes cēlēja norādīto faktu un informācijas izvērtējumu.

Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas veidi 2021. un 2020. gadā

Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas veidi	Kopējais skaits 2021.gadā	Kopējais skaits 2020.gadā
Uzsākts kriminālprocess	5	7
Uzsākts administratīvā pārkāpuma process	18	23
Uzsākta disciplinārlieta	1	1
Uzraugošo, kontrolējošo vai revīzijas institūciju pārbaudes	32	13
Veiktas citas darbības (dokumentu pārbaude, informācijas pieprasījums, klātienes pārbaude, resoriskā pārbaude, dienesta pārbaude, pārbaude saistībā ar kompetentās institūcijas atteikumu u.c.)	61	40
Trauksmes cēlēja sniegtā informācija pievienota jau uzsāktā lietā	8	20

Apkopotie dati **par trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas rezultātiem** 2021. gadā liecina, ka ir **16** pabeigtas administratīvo pārkāpumu lietas, nav pabeigtu (tālākai izskatīšanai nodotu) kriminālprocesu un disciplinārlietu. **17** gadījumos konstatēts tiesību normu pārkāpums, bet **2** - ētikas vai profesionālo normu pārkāpums.

3 gadījumos piemērota atbildība (uzlikts sods).

13 gadījumos novērsti pārkāpumi vai atrisināta situācija, uz kuru norādīja trauksmes cēlētājs, bet **10** gadījumos veikti uzlabojumi jautājumā, par kuru celta trauksme. **12** gadījumos sniegti ieteikumi uzņēmumam/iestādei. **26** gadījumos informācija nosūtīta izvērtēšanai citai institūcijai.

Attiecībā pret iepriekšējo gadu pieaudzis gadījumu skaits, kad sniegti ieteikumi uzņēmumam vai iestādei, kā arī pieaudzis konstatēto tiesību normu pārkāpumu skaits.

Arī pieaudzis gadījumu skaits, kad trauksmes cēlēja ziņojumā norādītie fakti pēc pārbaudes neapstiprinājās - 2021. gadā bija **61** šāds gadījums salīdzinot ar **55** 2020. gadā.

Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas rezultāti 2021. un 2020. gadā

Trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas veidi	Kopējais skaits 2021.gadā	Kopējais skaits 2020.gadā
Iestādē uzsākto kriminālprocesu nodeva nākamajā instancē	0	0
Pabeigtas administratīvo pārkāpumu lietas	16	18
Pabeigta disciplinārlieta	0	1
Piemērota atbildība (uzlikts sods)	3	4
Konstatēts tiesību normu pārkāpums	17	14
Ētikas vai profesionālo normu pārkāpums	2	3
Novērsti pārkāpumi vai atrisināta situācija, uz kuru norādīja trauksmes cēlētājs	13	11
Veikti uzlabojumi jautājumā, par kuru celta trauksme	10	10
Sniegti ieteikumi uzņēmumam/iestādei	12	6
Informācija nosūtīta izvērtēšanai citai institūcijai	26	30

Apkopotie dati **par trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas ietekmē veiktajiem uzlabojumiem** 2021. gadā liecina, ka vairākos gadījumos novērsts kaitējums valsts pārvaldībai, kā arī preventīvi novērsti pārkāpumi, uzlabota iestāžu darba organizācija un uzlaboti procesi iestādēs un uzņēmumos, darbinieku darba apstākļi un tiesību, kā arī labas pārvaldības ievērošana, no apgrozījuma izņemta nederīga pārtika.

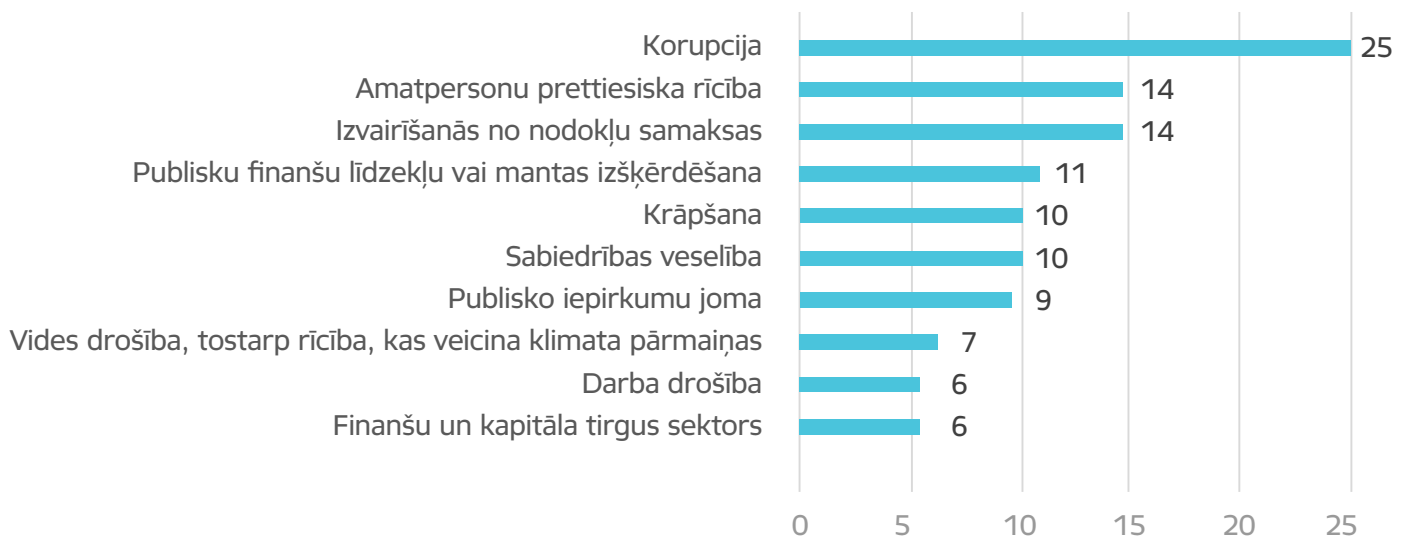
Jomas, kurās celta trauksme

2021. gadā līdzīgi kā iepriekšējā gadā visvairāk trauksme celta par amatpersonu rīcību, rīcību ar publiskajiem līdzekļiem publiskajā sektorā, kā arī par korupciju un – attiecībā uz privāto sektoru – par izvairīšanos no nodokļu nomaksas.

Salīdzinot ar 2020. gadu pieaudzis ziņojumu skaits par korupciju un publiskajiem iepirkumiem, bet samazinājies par sabiedrības veselību, darba drošību.

Trauksmes cēlēju ziņojumi par korupciju galvenokārt skar interešu konflikta prasību neievērošanu, kā arī tādus jautājumus kā dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, izšķērdēšana, kukuļošana, tirgošanās ar ietekmi.

10 jomas, par kurām visbiežāk celta trauksme 2021. gadā

10 jomas, par kurām visbiežāk celta trauksme 2020. gadā

Trauksmes cēlēju kontaktpunkta darbība

Trauksmes cēlēju kontaktpunktā saņemtie iesniegumi un to tālākā virzība

Trauksmes cēlēju kontaktpunktā laika posmā no 2021. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim kopumā saņemti un reģistrēti **88 iesniegumi**, no tiem:

- **64** iesniegumi, kas noformēti kā trauksmes cēlēja ziņojumi;
- **24** e-pasta vēstules, kas reģistrētas, jo e-pasta vēstulē ietverta informācija par iespējamu pārkāpumu, ko varētu uzskatīt par trauksmes cēlēja ziņojumu.

2 vēstules saņemtas no iestādēm kā atbilde uz Valsts kancelejā nesaņemtu iesniegumu. **1** iesniegums pārreģistrēts Valsts kancelejas dokumentu vadības sistēmā MEDUS kā iesniegums, jo identisks iesniegums saņemts no latvija.lv.

41 dokuments reģistrēts kā papildinājums pie esošajiem trauksmes cēlēju ziņojumiem (iesniedzēju papildinformācija un no kompetentajām institūcijām saņemta atgriezeniskā saite par pārsūtīto ziņojumu izvērtēšanas rezultātiem).

Viena no Trauksmes cēlēju kontaktpunkta funkcijām ir saņemto ziņojumu pārsūtīšana kompetentajām institūcijām. **2021. gadā kompetentajām institūcijām tika pārsūtīts 41 ziņojums** (lielākoties VID, KNAB, Valsts darba inspekcijai, Ģenerālprokuratūrai, Labklājības ministrijai, Veselības ministrijai, Rīgas domei, Tieslietu ministrijai, Ekonomikas ministrijai, Valsts policijai, Slimību profilakses un kontroles centram).

Jomas par kurām visvairāk iesniedzēji ziņo, izmantojot Trauksmes cēlēju kontaktpunktu:

- amatpersonu prettiesiska rīcība;
- izvairīšanos no nodokļu samaksas;
- sabiedrības veselības apdraudējums;
- krāpšana, korupcija;
- nepamatota atlaišana, nelikumīga vai fiktīva nodarbināšana;
- būvniecības drošības apdraudējums, vides drošības apdraudējums, sabiedriskās kārtības apdraudējums;
- cilvēktiesību pārkāpums;
- konkurences tiesību pārkāpums, publiskas personas līdzekļu vai mantas izšķērdēšana, pārkāpumi publisko iepirkumu jomā.

Uz **47** ziņojumiem Trauksmes cēlēju kontaktpunkts sniedza atbildes, ka tie neatbilst Trauksmes celšanas likuma pazīmēm (ziņo par vispārīgiem pārkāpumiem, kas nav novēroti darba kontekstā) no tām:

- **3** atbildes Trauksmes cēlēju kontaktpunkts ziņojumu nepārsūtīja, jo iesniedzējs paralēli jau bija nosūtījis vai vērsies atbildīgajās institūcijās;
- **26** atbildēs (tai skaitā e-pasti) iesniedzējs informēts, ka ziņojums neatbilst trauksmes celšanas pazīmēm un norādīja uz kompetento institūciju, aicināja vērsties tajā;
- **4** atbildes papildus nosūtītas kompetentajām institūcijām informācijai vai izvērtēšanai Iesniegumu likuma kārtībā;
- **10** ziņojumiem atbildes tika sniegtas dokumentu vadības sistēmas MEDUS e-pastā, un iesniedzējs informēts, ka iesniegums neatbilst trauksmes celšanas prasībām;
- **4** atbildēs iesniedzējs informēts, ka trauksmes cēlējs nevar būt anonīms vai informācija nav gūt darba kontekstā.

Trauksmes cēlēju kontaktpunktā kopā ir sagatavoti **135** dokumenti, tostarp **47** atbildes vēstules, **41** pavadvēstule, **37** paziņojuma vēstules un **10** e-pasti Valsts kancelejas informatīvajā sistēmā MEDUS.

Valsts kancelejā kā kompetentajā institūcijā saņemts **1** iesniegums, kas ir **atzīts** par trauksmes cēlēja ziņojumu. Šī trauksmes cēlēja ziņojuma izvērtēšana pēc būtības ir beigusies. Trauksmes cēlēja ziņojumā netika konstatēti pārkāpumi pēc būtības, taču ar iestādes vadību veiktas pārrunas par trauksmes cēlēja norādīto problēmu.

Atbalsts un konsultācijas personām, kuras vēlas celt trauksmi

Telefoniski konsultētas 148 personas, kas aizņēma **32 h 28 min.** **Konsultācijas e-pastā** ir sniegtas retāk (aptuveni **16** gadījumos). 2022. gadā daudz konsultāciju sniegts par Direktīvu un jauno Trauksmes celšanas likumu.

Konsultācijas sniegtas gan institūciju kontaktpersonām trauksmes celšanas jautājumos, gan privātpersonām, tostarp uzņēmumu pārstāvjiem, kas uzdeva visdažādākos jautājumus par Trauksmes celšanas likumu un tā piemērošanu. Telefoniski zvanījušas gan institūciju kontaktpersonas, lai konsultētos par institūcijā saņemto ziņojumu reģistrēšanu, izvērtēšanu vai pseidonimizēšanu, gan privātpersonas ar jautājumiem par ziņojumu iesniegšanu, izvērtēšanu vai, konsultējoties par savu interešu aizsardzības jautājumiem, ja plāno iesniegt trauksmes cēlēja ziņojumu vai tas ir iesniegts un radušās problēmas.

Papildu tam **4** iesniegumi saņemti no iestādēm un fiziskām personām kā informācijas pieprasījums vai konsultācija.

Trauksmes cēlēju sūdzības par ziņojumu izskatīšanu

Vairākos gadījumos 2021. gadā trauksmes cēlēji vērsās Trauksmes cēlēju kontaktpunktā, lai paustu bažas par to iesniegto trauksmes cēlēju ziņojumu izskatīšanas gaitu vai rezultātu. Sūdzības (konsultācijas) bijušas dažādos jautājumos. Piemēram, trauksmes cēlējs uzskata, ka netiek veikta atbilstoša izmeklēšana par viņa norādītajiem pārkāpumiem, izmeklēšana kavējas, ziņojuma izskatīšana bijusi formāla un galarezultātā pārkāpums nav novērsts, netiek sniegta atbilde trauksmes cēlējam, ir izpausti personas dati u.tml.

Trauksmes celšanas likums nosaka pienākumu Trauksmes cēlēju kontaktpunktam sniegt atbalstu un konsultācijas trauksmes celšanas dēļ radušos jautājumu risināšanā. Vienlaikus, Trauksmes celšanas likums nenosaka pienākumu Trauksmes cēlēju kontaktpunktam pārvērtēt citu iestāžu pieņemtos lēmumus vai rīcību. Valsts kancelejai nav arī citā likumā noteiktu tiesību veikt citu valsts pārvaldes iestāžu pieņemto lēmumu vai veiktās faktiskās rīcības izvērtēšanu.

Ievērojot labas pārvaldības principu un Trauksmes celšanas likuma mērķi veicināt, lai sabiedrības interesēs tiek celta trauksme par pārkāpumiem, Trauksmes cēlēju kontaktpunkts savu pilnvaru un resursu ietvaros tiecas uz šiem gadījumiem reaģēt. Vairāk iespēju ir, piemēram, prokuratūrai vai augstākai iestādei.

Vērtējot trauksmes celšanas mehānismu efektivitāti un to, cik tie ir motivējoši iedzīvotājiem, svarīgi ņemt vērā to, ka trauksmes cēļi var iesniegt dažādas sūdzības. Trauksmes cēļa ziņojuma izskatīšanas rezultātā var tikt pieņemts lēmums, piemēram, administratīvo pārkāpumu lietā. Savukārt trauksmes cēļis nav lietas dalībnieks un nevar iepazīties ar lietas materiāliem vai pārsūdzēt lēmumu. Vienlaikus, šāda vēlēšanās trauksmes cēļam var būt. Pieredze liecina, ka trauksmes cēļi, kuri nav apmierināti ar pārkāpumu lietas izskatīšanu, vēlas iesniegt sūdzību vai ziņot atkārtoti vai, piemēram, noskaidrot, kā sazināties ar masu medijiem. Priekšstats, ka norādītās problēmas tiek risinātas izvairīgi vai tikai formāli, var mazināt interesi par trauksmes celšanu.

Vebināri kontaktpersonām trauksmes celšanas jautājumos

Valsts kanceleja un Valsts administrācijas skola 2021. gada septembrī – decembrī rīkoja 3 vebināru ciklu kontaktpersonām trauksmes celšanas jautājumos:

- 1.vebinārs 24. septembrī: **Trauksme - aizsardzība garantēta?**
- 2.vebinārs 21. oktobrī: **Trauksmes celšanas pazīmes, trauksmes cēļu ziņojuma atzīšana un efektīva izskatīšana pēc būtības.**
- 3.vebinārs 3. decembrī: **Trauksmes celšanas ziņojumu izskatīšanas praktiskie piemēri un rezultāti. Iesniegumi vairāku institūciju kompetencē. Iekšējā trauksmes celšana un uzticēšanās trauksmes celšanas mehānismam.**

Lai noteiktu 3.vebināra tēmas, tika iesaistīti dalībnieki. Tika veikta aptauja “Priekšlikumi tēmām kontaktpersonu trauksmes celšanas jautājumos trešajam vebināram”.

Vebināros tika aicinātas piedalīties kontaktpersonām trauksmes celšanas jautājumos valsts un pašvaldību institūcijās. Dalībai pieteicās aptuveni 260 kontaktpersonas.

Vebināri notika attālināti vai hibrīdā formātā. Vebināri tika translēti <https://trauksmescelejs.stasti.lv>.

No kontaktpersonu trauksmes celšanas jautājumos aptaujas 21. oktobra vebinārā

Vai trauksmes cēļu ziņojumu virzībai un izskatīšanai Jūsu iestādē ir:

98 %

Noteiktas atbildīgās personas, tostarp kontaktpersonas trauksmes celšanas jautājumos

82 %

Izveidots kanāls trauksmes cēļu ziņojumu iesniegšanai (īpaša e-pasta adrese u.tml.)

65 %

Ir kārtībā, kā noteikt atbildīgo par trauksmes cēļu ziņojuma izskatīšanu pēc būtības

Trauksmes celšanas iespējas tīmekļvietnē modernizācija

Vietnē trauksmescelejs.lv kopš 2021. gada ziņojumus var iesniegt elektroniski, izmantojot Latvija.lv autentifikācijas moduli.⁴

Autentifikācijas rīks 2021. gadā tika veiksmīgi ieviests vietnē trauksmescelejs.lv, mazinot administratīvo slogu trauksmes cēlējiem un kompetentajām institūcijām – vairs nav nepieciešams atkārtoti sazināties ar trauksmes cēlēju un lūgt ziņojumu parakstīt.

Līdz ar to, trauksmes celšana ir modernizēta, kļuvusi drošāka, ērtāka un mūsdienīgāka.

IEKŠĒJO TRAUKSMES CELŠANAS SISTĒMU DARBĪBA

Gan publiskajā, gan privātajā sektorā iestādes, uzņēmumi, organizācijas veido iekšējo trauksmes celšanas sistēmu, kuras izveides pienākums ir noteikts likumā. Iekšējā trauksmes celšanas sistēma – tā ir iespēja organizācijai savlaicīgi gūt informāciju par potenciālo pārkāpumu un novērst to, veicinot darbinieku uzticēšanos un pienesumu savas organizācijas attīstībā.

Svarīgi iedrošināt darbiniekus izmantot iekšējo trauksmes celšanas sistēmu. Vadība, atbildīgās personas par trauksmes celšanu un komunikācijas speciālisti kopā var radīt vidi, kas iedrošina celt trauksmi un parāda, ka trauksmes celšana ir jēgpilna un vajadzīga.

IZPRATNES VEICINĀŠANA PAR TRAUKSMES CELŠANU

2021. gadā īstenota komunikācijas kampaņa "Darbinieks nav nieks". Kampaņas ietvaros sadarbībā ar ziņu portālu Delfi.lv un radio StarFM skaidroti trauksmes celšanas aspekti dažādās nozarēs, īstenota komunikācija sociālajos tīklos.

Kampaņas "Darbinieks nav nieks" vizuālā satura piemērs

⁴ Vairāk informācijas: <https://www.mk.gov.lv/lv/jaunums/modernize-trauksmes-celsanas-procesu>

Īstenota arī komunikācija par [Eiropas Savienības Trauksmes cēlēju direktīvas pārņemšanu](#) un [jaunā Trauksmes celšanas likuma izstrādi](#).

2021. gadā pilnveidota arī Valsts kancelejas izveidotā tīmekļvietne www.trauksmescelejs.lv (skatīt arī “Trauksmes celšanas iespējas tīmekļvietnē modernizācija”).

Biedrība “Sabiedrība par atklātību – Delna” un Alianse pret korupciju Latvijā 2021. gadā izdeva “[Rokasgrāmatu trauksmes cēlējiem](#)”. Rokasgrāmatā aprakstīti gadījumi, kuros nepieciešams celt trauksmi, kas jāsaģatavo, lai to izdarītu, kā arī iespējamās represijas trauksmes celšanas dēļ un aizsardzības garantijām pret tām.

TRAUKSMES CĒLĒJU AIZSARDZĪBA

Valsts kanceleja apkopo datus arī par trauksmes cēlēju [aizsardzību](#) un atbildības piemērošanu trauksmes celšanas jomā. 2021. gadā, līdzīgi kā 2020. gadā, nav zināmi gadījumi, kad sekas būtu radītas trauksmes cēlēja radniekam. 2022. gada 4. februārī spēkā stājās jauns Trauksmes celšanas likums, kur aizliegums radīt sekas attiecināts arī uz saistītām personām.

Konsultācijas par savu tiesību aizsardzību

Saskaņā ar Trauksmes celšanas likumā noteikto, konsultācijas par savu tiesību aizsardzību ir viena no trauksmes cēlēja aizsardzības garantijām. Likums nosaka, ka tās sniedz Trauksmes cēlēju kontaktpunkts (Valsts kanceleja) un Valsts darba inspekcija.

2021. gadā Valsts kanceleja sniedza vairākas konsultācijas par tiesību aizsardzību telefonisko konsultāciju ietvaros (skatīt iepriekš “Atbalsts un konsultācijas personām, kuras vēlas celt trauksmi”). Valsts kanceleja sniedza **5** konsultācijas par tiesību aizsardzību un Trauksmes celšanas likumā paredzēto tiesību izmantošanu:

- Personas ieskatā tai ir radītas nelabvēlīgas sekas trauksmes celšanas dēļ;
- Personai netiek sniegta informācija par ziņojuma izskatīšanu;
- Personai ir bažas par iespējamu tās personas datu izpaušanu.

Valsts darba inspekcija (turpmāk – VDI) nodrošina konsultācijas par iespējām novērst trauksmes cēlējam vai viņa radniekam radītās nelabvēlīgās sekas darba tiesisko attiecību vai darba drošības jomā. VDI 2021. gadā ir sniegusi **1** skaidrojumu (konsultāciju) trauksmes cēlējam (statusu piešķirusi cita kompetentā iestāde) par trauksmes celšanu un darba tiesību jautājumiem.

Konsultācijas trauksmes cēlēji var saņemt arī, vēršoties pie **kontaktpersonas** trauksmes celšanas jautājumos tajā kompetentajā institūcijā, kurā ir celta trauksme.

Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība trauksmes cēlējiem

Būtiska aizsardzības garantija trauksmes cēlējiem savu tiesību efektīvākai aizsardzībai ir **valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība**. Juridiskā palīdzība var tikt piešķirta, ja pēc trauksmes celšanas radušās nelabvēlīgās sekas trauksmes celšanas dēļ. Lēmumu piešķirt juridisko palīdzību var pieņemt **Juridiskās palīdzības administrācija** (turpmāk – JPA), procesa virzītājs kriminālprocesā vai tiesnesis administratīvajā tiesā.

JPA 2021.gadā saņēmti **12** pieprasījumi īstenot valsts nodrošināto juridisko palīdzību trauksmes cēlējiem, **9** gadījumos valsts nodrošinātā juridiskā palīdzības piešķirta un **2** gadījumos valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība atteikta. Vienā lietā lēmums pieņemts 2022. gadā.

JPA arī 2021.gadā turpināja veikt informatīvos pasākumus ar mērķi sniegt skaidrojumu par trauksmes cēlēja tiesībām uz valsts nodrošināto juridisko palīdzību (JPA tīmekļa vietnē, portālā www.latvija.lv, sociālajā tīklā Twitter, kā arī nodrošināta informācija pašvaldībām).

2021. gadā Valsts kanceleja sniedza 2 atzinumus JPA par juridiskās palīdzības sniegšanu trauksmes cēlējam. Šāda atzinuma sniegšana noteiktos gadījumos paredzēta Trauksmes celšanas likumā, lai veicinātu trauksmes cēlēja tiesību aizsardzību.

Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība trauksmes cēlējiem, 2019. – 2022. gadā

Avots: Juridiskās palīdzības administrācija

Tiesvedības saistībā ar trauksmes celšanu 2021. gadā

Atbilstoši Tiesu administrācijas sniegtajai informācijai 2021. gadā Trauksmes celšanas likums pieminēts **15** tiesu nolēmumos (13 lietās), no kuriem seši pieņemti civillietās, astoņi – administratīvajās lietās un viens – krimināllietā.

Vairākās civillietās tika lūgts atzīt darba devēja uzteikumu par spēkā neesošu, piedzīt atlīdzību par piespiedu darba kavējumu un atlīdzināt morālo kaitējumu, kā arī vienā lietā lūgts atcelt atstādināšanas rīkojumu. Publiski pieejams spriedums⁵, kur prasība tika noraidīta, jo konstatēts, ka uzteikums pārbaudes laikā nav saistīts ar trauksmes cēlēja ziņojuma iesniegšanu.

Savukārt administratīvajās lietās pieteikumos ietvertas prasības par informācijas sniegšanu savu interešu aizsardzībai, lūgumu atbrīvot no valsts nodevas samaksas vai sniegt juridisko palīdzību. Tā kā netika konstatēts, ka personai būtu piešķirts trauksmes cēlēja statuss vai uz to būtu attiecināms Trauksmes celšanas likuma 16. pants, pieteikumi noraidīti.

Vienlaikus vienā lietā Senāta Administratīvo lietu departaments⁶ sniedza skaidrojumu par trauksmes cēlēja institūta būtību.

Trauksmes cēlēja institūta būtība

Trauksmes celšanas likums neparedz apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtību gadījumā, ja personas iesniegums nav atzīts par trauksmes cēlēja ziņojumu un neparedz arī piešķirt personai trauksmes cēlēja statusu. Tas tā ir tāpēc, ka trauksmes cēlēja institūta būtība ir informēt par darba vidē novērotu iespējamu pārkāpumu, kas skar sabiedrības intereses, ar mērķi to laikus pamanīt un novērst.

Trauksmes cēlēja institūts ir vērstis primāri uz sabiedrības tiesisko interešu aizsardzību. Proti, nevienai personai nav subjektīvo tiesību prasīt, lai tiktu ierosināta lieta par pārkāpumu, par kuru tā ziņojusi kā trauksmes cēlējs, vai prasīt, lai kāda persona tiktu saukta pie atbildības.

Trauksmes cēlēja ziņojums ir impulss, kas var būt pamats krimināllietas, civillietas, administratīvo pārkāpumu lietas vai kādas citas pārbaudes uzsākšanai. Pats ziņotājs tālākajā – uz viņa ziņojuma pamata uzsāktajā – procesā, ja tāds tiek uzsākts, pēc būtības netiek iesaistīts, taču līdz ar iesnieguma atzišanu par trauksmes cēlēja ziņojumu, iesniedzējam ir tiesības uz trauksmes cēlēja un viņa radnieku aizsardzības garantijām. Uz trauksmes cēlēja ziņojuma pamata uzsāktais process nerada tiesiskas sekas pašam trauksmes cēlējam, bet gan personai vai institūcijai, uz kuras iespējamo pārkāpumu trauksmes celšanas ziņojumā tiek norādīts.

Savukārt krimināllietā, kur spriedums nav stājies spēkā, tika lūgts atbrīvot vainīgo no kriminālatbildības, pamatojoties uz Trauksmes celšanas likuma 15. pantu.⁷

5 <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/450093.pdf>

6 2021. gada 1. jūlija rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-1040/2021 <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/7682>

7 Par trauksmes celšanu atbilstoši Trauksmes celšanas likuma prasībām, tostarp par normatīvajos aktos noteiktu tādu neizpauzamu ziņu izpaušanu, kuras nav valsts noslēpums, trauksmes cēlējam neiestājas juridiskā atbildība, tostarp civiltiesiskā atbildība un kriminālatbildība.

Administratīvā atbildība trauksmes celšanas jomā

Trauksmes celšanas likumā noteikta administratīvā atbildība par:

- nelabvēlīgu seku radīšanu trauksmes cēlējam un viņa radniekiem (Valsts darba inspekcija vai Valsts policija),
- apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, izmantojot trauksmes celšanas mehānismu vai sniedzot informāciju publiski (Valsts policija),
- trauksmes celšanas traucēšanu vai mēģinājumu to traucēt (Valsts policija).

Līdzīgi kā 2020. gadā administratīvā atbildība trauksmes celšanas jomā tiek izmantota maz.

Valsts policijā 2021.gada laikā:

- nav bijuši uzsākti administratīvā pārkāpuma procesi par nelabvēlīgu seku radīšanu trauksmes cēlējam;
- ir uzsākts **viens** administratīvā pārkāpuma process par nepatiesu ziņu sniegšanu, kurā 08.12.2021. pieņemts lēmums par administratīvā pārkāpuma procesa izbeigšanu.

Valsts darba inspekcija 2021.gada laikā:

- nav nevienu personu saukusi pie administratīvās atbildības par nelabvēlīgu seku radīšanu trauksmes cēlējam.

BIEDRĪBU UN NODIBINĀJUMU ATBALSTS

Biedrības “Sabiedrība par atklātību – Delna” sniegtā informācija (2022. gada maijā):

Biedrības “Sabiedrība par atklātību – Delna” (“Delna”) 2021.gadā piedalījās jaunā Trauksmes celšanas likuma izstrādē. “Delna” palīdzēja likumā iestrādāt vairākus būtiskus jauninājumus, tajā skaitā likumisko pilnvarojumi biedrībām un nodibinājumiem pārstāvēt trauksmes cēlētus iestādēs un tiesā. Šāds normatīvais regulējums piešķir biedrībām un nodibinājumiem plašākas iespējas iesaistīties trauksmes cēļu aizstāvēšanā, kā arī atvieglo trauksmes celšanas procesu tiem trauksmes cēlējiem, kuri ir nolēmuši vērsties biedrībās vai nodibinājumos.⁸

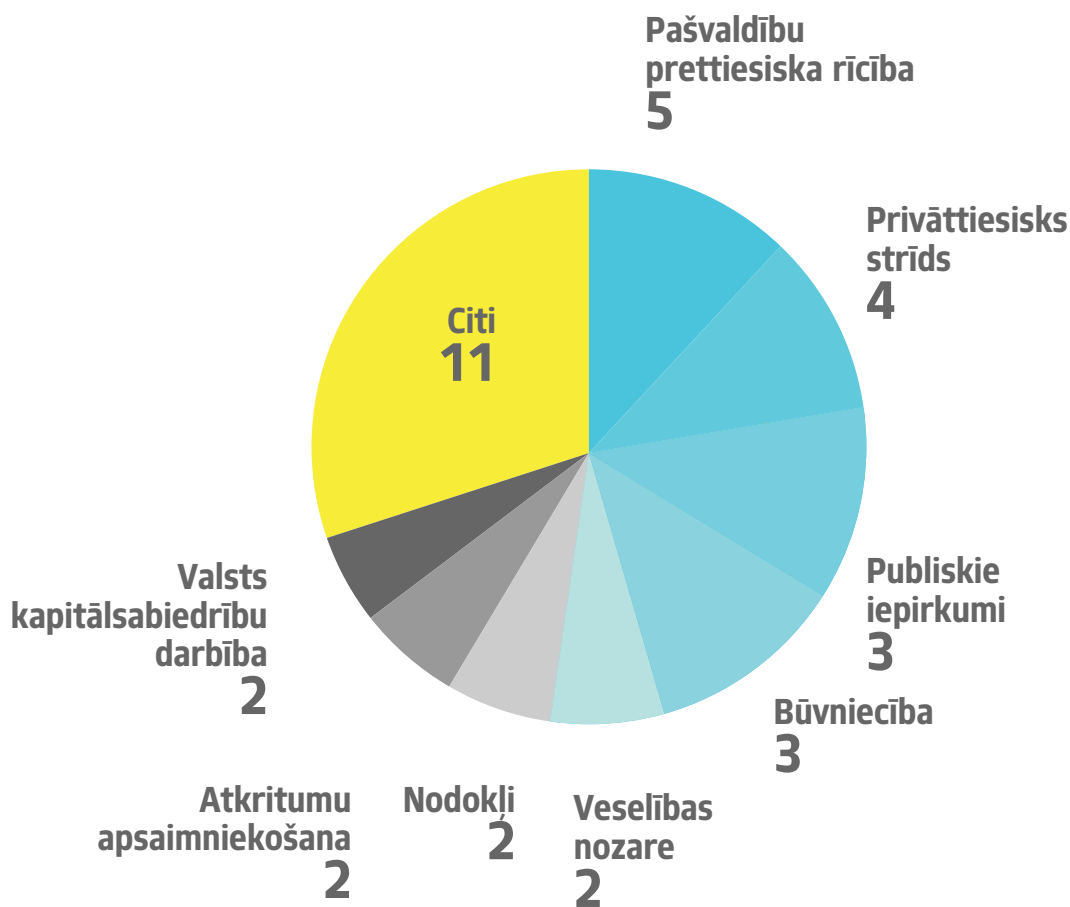
2021.gadā “Delnas” Trauksmes celšanas centrā kopā saņēmti **34** iesniegumi, no kuriem **5** identificēti kā trauksmes cēlēja ziņojumi. Saņemtajos iesniegumos gan skaita ziņā, gan saturiski dominēja sūdzības par pašvaldību prettiesisku rīcību, kā arī iepirkumu procesiem. Analizējot lietas saistībā ar publiskajiem iepirkumiem, “Delna” konstatēja vairākas sistemātiskas problēmas iepirkumu procesu uzraudzības kārtībā. Piemēram, apstāklis, ka iepirkumu sistēma ir pašregulējoša, kas nozīmē, ka sabiedrības pārstāvis, kas nav tieši iesaistīts iepirkumu procesā (nav iesniedzis piedāvājumu), nevar apstrīdēt iepirkumu procesā pieņemtos lēmumus vai kā citādi pārliecināties par pieņemto lēmumu tiesiskumu.

2021.gadā “Delna” arī sniedza atbalstu kādam trauksmes cēlējam jautājumā par kādas pašvaldības iespējamu prettiesisku rīcību, ko vēlāk par tādu atzina VARAM.⁹

8 “Delnas” viedoklis par jauno Trauksmes celšanas likumu: <https://delna.lv/lv/2022/03/29/delna-par-jauno-trauksmes-celšanas-likumu/>

9 <https://delna.lv/lv/2021/11/23/delna-atbalstot-trauksmes-celeju-palidz-noverst-kadas-domes-prettiesisku-ricibu/>

Jomas, par kurām personas ir vērsušās “Delnā” 2021. gadā:

Avots: "Sabiedrība par atklātību-Delna"

TRAUKSMES CELŠANAS REGULĒJUMA PILNVEIDE

2021. gadā veikts nozīmīgs darbs, pārņemot Latvijā **Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 23. oktobra Direktīvu 2019/1937 par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem.**

Par Direktīvas 2019/1937 pārņemšanu atbildīgā institūcija bija Valsts kanceleja.

Valsts kancelejas vadībā tika izstrādāts **jauns Trauksmes celšanas likums**. 2021. gada 21. septembrī to apstiprināja Ministru kabinets. 2022. gada 20. janvārī Saeima galīgajā lasījumā apstiprināja jauno Trauksmes celšanas likumu.¹⁰

Ar jauno Trauksmes celšanas likumu trauksmes celšanas sistēma Latvijā būtiski nemainās, bet tiek pilnveidota un papildināta. Trauksmes cēlēju kontaktpunkta un kompetentās institūcijas lomas un uzdevumi kopumā nemainās. Arī prasība veidot iekšējo trauksmes celšanas sistēmu kopumā nemainās, tomēr likuma prasības šajā jomā ir stiprinātas.

¹⁰ Trauksmes celšanas likums <https://likumi.lv/ta/id/329680-trauksmes-celšanas-likums>

Tāpat 2021. gadā izstrādāti 2022. gada 8. februāra **Ministru kabineta noteikumi Nr. 96 par Eiropas Savienības tiesību aktiem, par kuru pārkāpumiem ceļama trauksme vai kuros ir paredzēta cita ziņošanas kārtība**¹¹ kas nosaka:

- Eiropas Savienības tiesību aktus, par kuru pārkāpumiem ceļama trauksme (1. pielikums),
- Eiropas savienības tiesību aktus, kuros ir paredzēta citāda ziņošanas kārtība (2. pielikums).

Šo noteikumu projekts tika izsludināts Valsts sekretāru 2021. gada 20. maija sanāsmē un 2021. gadā notika to saskaņošanas process.

Direktīvas 2019/1937 pārņemšana noslēdzās 2022. gada pavasarī ar metodisko materiālu izstrādi:

- skaidrojums “**ES tiesību aktu, par kuriem ceļama trauksme vai kuros paredzēta cita ziņošanas kārtība, skaidrojums**” (<https://www.mk.gov.lv/lv/media/12526/download>),
- aktualizētas labās prakses vadlīnijas iekšējās trauksmes celšanas sistēmas izveidei, vadlīnijas trauksmes cēlēju ziņojumu saņemšanai un izskatīšanai kompetentajās institūcijās un trauksmes cēlēja ziņojuma veidlapu (<https://trauksmescelejs.lv/vadlinijas>).

SADARBĪBA AR CITĀM ES VALSTĪM

2021. gadā Valsts kanceleja turpināja piedalīties **Eiropas Komisijas Direktīvas (ES) 2019/1937 ekspertu grupā**. 2021. gadā Valsts kanceleja piedalījās trijās šīs grupas sanāsmēs – 4. martā, 14. jūnijā un 11. oktobrī. Ekspertu grupā tiek ziņots par Direktīvas 2019/1937 pārņemšanas gaitu katrā ES valstī, kā arī tiek apspriesti aktuālie ar Direktīvas pārņemšanu saistītie jautājumi.¹²

Tāpat Valsts kanceleja piedalās **ES Trauksmes celšanas un integritātes atbildīgo institūciju tīklā** (*Network of European Integrity and Whistleblowing Authorities – NEIWA*).

NEIWA tīkls apvieno 22 ES valstu atbildīgās valsts institūcijas par trauksmes celšanu. Pamatā tās ir prokuratūras, ombudi, kā arī pretkorupcijas, tiesībaizsardzības vai citas neatkarīgās vai izmeklēšanas iestādes. NEIWA ietvaros notiek regulāras tikšanās, kā arī informācijas un pieredzes apmaiņa par ES Direktīvas 2019/1937 prasību pārņemšanu un praktisko piemērošanu.

Latvijai šis ir vērtīgs sadarbības ietvars, sniedzot informāciju un tīklošanās iespēju, kas palīdz gan efektīvāk pārņemt ES Direktīvu 2019/1937, gan arī kopumā pilnveidot trauksmes celšanas mehānismu, izmantojot citu valstu labo praksi.

2021. gada 17. decembrī attālināti notika NEIWA sanāksme Dublinā, kuru rīkoja Īrijas Garda Síochána Ombuda komisija. Sanāksmes rezultātā tika pieņemta Dublinas deklarācija, kura aicina ES valstis pārņemt Direktīvu 2019/1937 un nodrošināt trauksmes cēlēju aizsardzību, kā arī informēšanu par to tiesībām.¹³

11 <https://likumi.lv/ta/id/329840-noteikumi-par-eiropas-savienibas-tiesibu-aktiem-par-kuru-parkapumiem-celama-trauksme-vai-kuros-ir-paredzeta-cita-zinosanas>

12 Ziņas par grupu – Komisijas ekspertu grupa: <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=3709>

13 https://www.gardaombudsman.ie/news-room/archive/gsoc-marks-new-eu-whistleblowing-directive-with-publication-of-dublin-declaration/neiwa-final-v-dublin-declaration_171221/

GALVENIE SECINĀJUMI

- 2021. gadā būtiskākais notikums trauksmes celšanas jomā bija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem, pārņemšana. Latvijā paveikts nozīmīgs darbs, izstrādājot jaunu Trauksmes celšanas likumu un pavadošos Ministru kabineta noteikumus.
- Ievērojot to, ka trauksmes celšanas direktīva ir visu ES dalībvalstu dienaskārtībā, 2021. gadā Valsts kanceleja pārstāvēja Latviju gan Eiropas Savienības Direktīvas (ES) 2019/1937 pārņemšana ekspertu grupā, gan ES Trauksmes celšanas un integritātes atbildīgo institūciju tīklā NEIWA.
- Trauksmes cēlēju aktivitāte Latvijā 2021. gadā turpina būt stabila, vienlaikus ir pozitīva tendence pieaugt atzīto trauksmes cēlēju ziņojumu skaitam. 2021. gadā kopumā kompetentajās institūcijās saņemti 527 iesniegumi, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi.
- Ik gadus pieaug trauksmes cēlēju skaits, kuri vērsas pašvaldībās. Straujākais pieaugums ir Rīgas pilsētas pašvaldībā, kur 2021. gadā izveidota vienota kārtība trauksmes celšanai.
- Pēc atzīto un izskatīšanai nodoto ziņojumu skaita vērojams pieaugums, salīdzinot ar 2020. gadu. Par likuma būtībai un pazīmēm atbilstošiem kopumā atzīti 156 trauksmes cēlēju ziņojumi - tie nodoti tālākai izskatīšanai pēc būtības, un šiem trauksmes cēlējiem ir tiesības uz aizsardzību, ja tiem jācieš no represijām trauksmes celšanas dēļ.
- Trauksme celta visvairāk par amatpersonu prettiesisku rīcību, rīcību ar publiskiem resursiem, korupciju, īpaši interešu konfliktu, kā arī par sabiedrības veselību un izvairīšanos no nodokļu samaksas.
- Likumā ir paredzēta administratīvā atbildība par pārkāpumiem trauksmes celšanas jomā, tomēr tā tiek izmantota maz.
- Tiesvedību jomā vērojama lielāka aktivitāte nekā iepriekšējā gadā un lielāka interese par aizsardzības garantijām. 2021. gadā Trauksmes celšanas likums pieminēts 15 tiesu nolēmumos (13 lietās), no kuriem 6 pieņemti civillietās, 8 – administratīvajās lietās un pirmo reizi arī viens krimināllietā. Minētajā krimināllietā un vienā no administratīvajām lietām parādās līdz šim neizmantotas aizsardzības garantijas - prasība atbrīvot no valsts nodevas un atbrīvošana no juridiskās atbildības.
- 2021. gadā pieaug arī juridiskās palīdzības popularitāte un tās sniegšana trauksmes cēlējiem. 2021. gadā Juridiskās palīdzības administrācija saņēma 12 pieprasījumus. 9 gadījumos piešķirta juridiskā palīdzība trauksmes cēlējam.
- 2021. gadā audzis iedzīvotāju skaits, kuri izmantoja iespēju ziņojumu iesniegt Valsts kancelejas vienotajā trauksmes cēlēju tīmekļvietnē. No vietnes trauksmescelejs.lv. kompetentās institūcijas saņēma 65 iesniegumus.
- Pagājuši trīs gadi, kopš 2019. gada 1. maijā spēkā stājās Trauksmes celšanas likums. Šis likums kļuva par impulsu trauksmes celšanas sistēmas izveidei Latvijā. 2022. gadā iecerēts uzsākt padziļinātu esošā tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas trauksmes celšanas jomā efektivitātes izvērtējumu, izgaismojot gan stiprinās, gan vājās puses. Izvērtējums būs pamats risinājumu izstrādei trauksmes celšanas sistēmas pilnveidei un stiprināšanai.

